

ПРОВІДНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Определенно, что производительность труда следует рассматривать как приоритетный фактор экономического роста. Проанализировано программы экономических реформ в Украине относительно основного вектора развития национальной экономики. Представлены направления экономического и социального развития национальной экономики.

Definitely that labour productivity should be considered as the priority factor of economic growth. It is analysed programs of economic reforms in Ukraine concerning the basic vector of development of national economy. Directions of economic and social development of national economy are presented.

Ключові слова: продуктивність праці, національна економіка, конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання провідним завданням стає забезпечення конкурентоспроможності національної економіки через ефективне управління продуктивністю праці як на рівні національної економіки, так і на рівні окремих її галузей та підприємств. Має місце суттєве відставання показника продуктивності праці в Україні від рівня розвинутих країн – таких як США, Японія, країни Західної Європи та Південно-Східної Азії, що, насамперед, обумовлено значним технологічним та інформаційним розривом, величезним відставанням у технічній оснащеності виробництва, його інтенсивності, низьким рівнем організації праці, виробництва й управління.

Аналіз досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження впливу продуктивності праці на економічний та соціальний розвиток національної економіки, було зроблено такими українськими та російськими вченими-економістами, як В. Антонюк, В. Астраускас, О. Амоша, Д. Богиня, І. Бондар, Р. Гаврилов, Б. Генкін, О. Германова, О. Додонов, А. Колот, Н. Лук'янченко, О. Мартякова, В. Плаксов, І. Прокопенко, М. Семикіна та ін. Проте, в економічній літературі відсутня комплексна оцінка поглядів міжнародних та державних інститутів на провідні напрями економічного та соціального розвитку української економіки в посткризовий період.

Постановка завдання. Визначити провідні напрями економічного та соціального розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. За індексом продуктивності праці, обчисленим тижневиком Міжнародної організації праці на підставі даних МВФ для 85 країн, Україна посідає 72 місце. Кожен з працюючих українців "приніс" нації 16082 дол. Лідерами рейтингу виявилися Люксембург (кожен працівник там заробив для країни 192931 дол.), Сінгапур (129129 дол.) і Норвегія (101919 дол.). Найближчими "сусідами" України за показниками продуктивності праці є жителі Вірменії (16762 дол.), Азербайджану (18456 дол.), Таїланду (14459 дол.) та Іраку (13902 дол.) [4].

За оцінками аналітиків McKinsey Company, для підтримки темпів зростання ВВП на рівні 1998–2007 років Україні необхідно підвищити продуктивність праці як мінімум у 2,6 рази, тобто вийти на рівень Польщі, Туреччини, Естонії, Литви та Чилі [4].

Розрахунки економістів підтверджують прогнози про те, що для досягнення рівня продуктивності праці країн ЄС, в Україні її необхідно підвищити більше, ніж у п'ять разів [5].

Корінні причини такого положення полягають у тому, що в Україні значно погіршилась структура промисловості в результаті зростання питомої ваги продукції чорної металургії і паливно-енергетичного комплексу та падіння частки продукції машинобудування. В Україні відбувається падіння купівельної

спроможності української валюти, інвестиції в основний капітал направлені в основному в фінансову сферу та торгівлю. При існуючій інтенсивності оновлення основних фондів в промисловості на рівні 4,5 % за рік, при ступені їх зношеності на 60 %, необхідно 25-35 років для повної заміни виробничого устаткування, а це призводить до падіння ефективності виробництва і продуктивності праці.

Вітчизняні вчені-економісти, розглядаючи питання зростання продуктивності праці для розвитку економіки країни, відзначають: "За різними оцінками внесок продуктивності в економічне зростання країн з високорозвинутою ринковою економікою на первинних етапах виходу до постіндустріального суспільства складав від 70 до 100 %" [5, с. 274]. Таким чином, продуктивність праці слід розглядати як визначальний чинник економічного зростання, збільшення зарплати, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках, високого рівня життя людей, що, у свою чергу, вимагає врахувати чинники, що впливають на саму продуктивність.

Основою сучасного цивілізаційного прогресу є всебічний розвиток людського потенціалу. Це головна складова національного багатства і рушійна сила суспільного прогресу, визначальний критерій оцінки його рівня. Світовою практикою доведено, що інвестиції в людський капітал – найефективніші. Саме цим зумовлюється нова якість економічного зростання, яка утвердилася за останні десятиріччя в розвинених країнах. Наприклад, у Західній Європі цей компонент забезпечує близько 75 % приросту національного багатства.

Згідно з положеннями Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава", яка спрямована на виконання поставленого Президентом України завдання з відновлення економічного зростання й модернізації економіки країни, розроблено реформи, що будуть спрямовані на побудову сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління, і зрештою – на підвищення добробуту.

Світова економічна криза не оминула Україну, болісно зачепивши майже всі галузі економіки, тисячі компаній й мільйони громадян. Вона загострила результати бездіяльності останніх років. В умовах, коли джерела швидкого зростання докризових років вичерпано, єдиний шлях виходу України на траєкторію сталого розвитку – це рішучі й всеосяжні реформи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки.

Для подолання наслідків кризи програма охоплює широкий набір стратегічних перетворень за наступними напрямками: створення базових передумов економічного росту через утримання низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи; формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України; модернізація інфраструктури й базових секторів шляхом усунення усталених структурних проблем в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях і ЖКГ, а також розвитку транспортної інфраструктури й ринку землі. Перехід від дотацій до самоокупності виробництва й соціальних послуг. Одним з провідних напрямів реформи є збереження й розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування.

Оскільки забезпечення та подальше підвищення конкурентоспроможності економіки неможливо без відповідного реформування промислового сектору, то провідними повинні стати нові програмні заходи з розвитку промисловості, оскільки основні положення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки не було виконано через виникнення світової економічної кризи. Схвалено концепцію Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року.

Основною метою Програми розвитку промисловості, як і Програми економічних реформ на 2010–2014 роки, повинно стати забезпечення конкурентоспроможності економіки держави завдяки посиленню промислового потенціалу і створення передумов для досягнення промисловістю якісно нового рівня розвитку. Це передбачає активізацію трансформаційно-інституціональної та інноваційно-інвестиційної діяльності промисловості з позитивним впливом на її обсяги і структуру виробництва, прискорення інтеграції промислового комплексу у світове виробництво. Основними напрямками Програми розвитку промисловості є

наступні заходи: вдосконалення системи управління промисловістю; запровадження ефективних механізмів координації і взаємодії держави, регіонів, бізнесу і суспільства при формуванні і реалізації промислової політики; подальше проведення інституційних перетворень в промисловості; формування нової системи прискореного інноваційного розвитку промисловості; удосконалення структури промислового виробництва та здійснення його технологічного переоснащення; вдосконалення інвестиційної політики; суттєвого покращення макроекономічних умов діяльності промисловості; розвитку людського потенціалу в промисловості; активізації регіональної промислової політики; стимулювання соціальної спрямованості промислового бізнесу; забезпечення екологічної безпеки [3].

Особливого значення набуває здійснення структурної політики, яка повинна бути спрямована на вдосконалення пропорцій промислового виробництва з метою формування структури випуску промислової продукції, яка відповідає потребам ринку, збалансування виробничих потужностей промисловості (табл. 1).

Таблиця 1

**Показники очікуваних структурних зрушень у промисловості України
після впровадження економічних реформ до 2017 р. [1]**

Галузь	Структура виробництва	
	2007 р.	2017 р.
Металургія та оброблення металу	24,4 %	13,9 %
Машинобудування	12,9 %	19,6 %
Хімічна і нафтохімічна промисловість	6,7 %	8,6 %
Виробництво деревини та виробів з деревини	0,7 %	1,2 %
Легка промисловість	1,0 %	2,9 %
Харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	14,8 %	17,4 %
Добувна промисловість	8,8 %	6,9 %
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	15,1 %	14,7 %
Інші галузі	15,7 %	15,0 %

Реалізація основних положень, передбачених Програмою, створює умови для забезпечення якісно нового рівня розвитку промисловості. Передбачається трикратне зростання обсягів промислового виробництва та покращення його галузевої структури.

Отримає розвиток система стратегічного передбачення і управління промисловим розвитком. Організаційна структура промисловості наблизиться до світових прогресивних форм через утворення висококонцентрованих інтегрованих господарських структур, поширення процесів диверсифікації компаній, сіткової організації бізнесу, запровадження кластерної моделі.

Більш плідним стане поєднання інтересів держави, регіонів і бізнесу, покращиться територіальний устрій промислового виробництва. Буде створено умови для гармонійного розвитку людини – запроваджено галузеві і кваліфікаційні вимоги та нормативи з регулювання заробітної плати, підготовки кадрів, оздоровлення екологічного стану машинобудівних підприємств та навколишнього природного середовища, поліпшення стану здоров'я населення. Таким чином, у розглянутих програмних та стратегічних заходах можна визначити основний вектор розвитку національної економіки – це досягнення конкурентоспроможності економіки завдяки зростанню продуктивності праці та одночасного забезпечення достатнього життєвого рівня населення.

Досягати поставленої мети можливо за рахунок стимулювання інновацій і підвищення продуктивності праці; встановлення відповідальності у здійсненні господарської діяльності та організації високопродуктивних робочих місць; посилення мотивації продуктивної праці; використання таких стимулюючих механізмів високопродуктивної праці, як участь працюючих у розподілі прибутку, визначенні розміру заробітної плати через оцінку особистого внеску та ділових здібностей людини.

Оцінка рейтингу конкурентоспроможності України, порівняно з іншими країнами здійснюється щорічно Всесвітнім економічним форумом, який почав розраховувати глобальний рейтинг конкурентоспроможності країн з 1979 року, а Україна була включена до рейтингу в 1997 році. У щорічному Звіті досліджується конкурентоспроможність країн на основі Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК), що складається з 12 субіндексів: державні та суспільні установи; інфраструктура; макроекономічна стабільність; охорона здоров'я та початкова освіта; середня, вища та професійна освіта; ефективність товарного ринку; ефективність ринку праці; рівень розвитку фінансового ринку; технологічна готовність; розмір ринку; удосконалення бізнесу; інновації. Загальний рейтинг зі звіту за період 2010–2011 років очолила Швейцарія та Швеція (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка рейтингу конкурентоспроможності України, порівняно з іншими країнами [2]

ГІК	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	Зміна рейтингу 2009-2010	Зміна рейтингу 2010-2011
Швейцарія	4	2	2	1	1	1	0
США	6	1	1	2	4	-1	-2
Німеччина	8	5	7	7	5	0	2
Франція	18	18	16	16	15	0	1
Китай	54	34	30	29	27	1	2
Естонія	25	27	32	35	33	-3	2
Польща	48	51	53	46	39	7	7
Латвія	36	45	54	68	70	-14	-2
Росія	62	58	51	63	63	-12	0
Румунія	68	74	68	64	67	4	-3
Казахстан	56	61	66	67	72	-1	-5
Болгарія	72	79	76	76	71	0	5
Україна	78	73	72	82	89	-10	-7
Грузія	85	90	90	90	93	0	-3
Вірменія	81	89	90	97	98	-7	-1
Кількість країн-учасниць	125	131	134	133	139	–	–

Сполучені Штати Америки, які тривалий час залишалися лідером рейтингу, посіли четверте місце. До десятки кращих увійшли Сінгапур, Німеччина, Японія, Фінляндія, Нідерланди, Данія та Канада. Порівняно з попереднім Звітом, місце України у рейтингу погіршилося на 7 позицій – з 82 (серед 133 країн) до 89 місця (серед 139 країн). Умовно, серед попереднього складу країн-учасниць ГІК 2009/2010 Україна посіла 87 місце, тобто погіршила своє місце на 5 позицій (рис. 1).

Серед країн СНГ після України залишилися лише Грузія (93 місце) та Вірменія (98 місце). Аналіз рейтингу України у ГІК 2010/2011 за складовими показує, що Україна втратила свої позиції майже за всіма субіндексами. Покращення рейтингу відмічено лише за двома субіндексами: інфраструктура; охорона здоров'я та початкова освіта. Вони, як і у попередньому Звіті 2009–2010 років, залишилися в сфері потенційних загроз для конкурентоспроможності країни (рис. 2).

На покращення рейтингу зазначених субіндексів позитивно вплинули відповідні конкурентні переваги: розширення ринку мобільного зв'язку, покращення якості загальної інфраструктури (насамперед, залізничної), та зменшення показника дитячої смертності, а також забезпечення достатнього рівня якості початкової освіти. Найбільших втрат Україна зазнала за такими важливими складовими, що знаходяться в сфері критичного відставання, як: "Макроекономічна стабільність" (на 26 пунктів), "Рівень розвитку товарного ринку" (на 20

пунктів), "Рівень розвитку фінансового ринку" (на 13 пунктів), "Державні та суспільні установи" (на 14 пунктів).

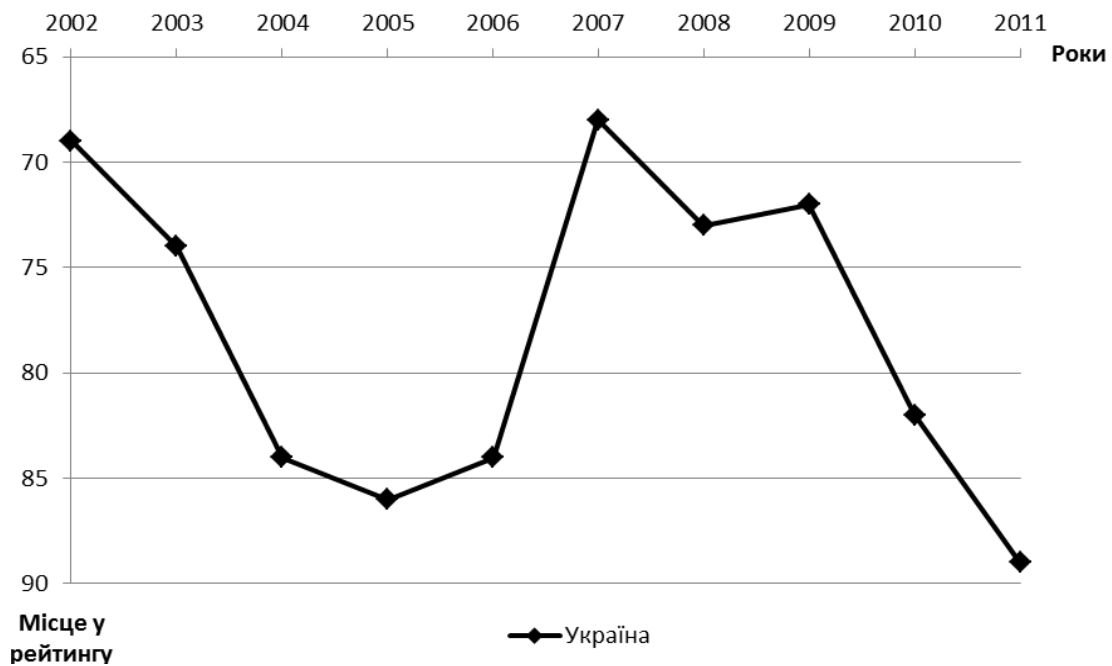

Рис. 1. Динаміка місця України у ГК за 2002–2011 рр.

Слабкість інституційної бази в Україні зумовлює її відставання у Глобальному рейтингу конкурентоспроможності, тоді як забезпечення інституціональних основ ринкової економіки є передумовою реалізації конкурентних переваг країни на міжнародному ринку розподілу праці.

Внаслідок недосконалої інституційної бази, Україні не вдалося адекватно і вчасно відреагувати на поширення світової фінансової кризи, у результаті чого вона втратила позиції у забезпеченні макроекономічної та фінансової стабільності. Найбільш критичного рівня досягли показники дефіциту державного бюджету та інфляції, що негативно вплинуло на оцінку кредитного рейтингу країни (99 місце). Зволікання вітчизняного фінансового ринку у подоланні наслідків кризи призвело до подальшого падіння його рейтингу, що характеризується недовірою до надійності банків (138 місце) та згортанням кредитної активності – доступність позик (130 місце) [2]. Реакцією на товарному ринку на процеси фінансової кризи стало згортання внутрішньої конкуренції і посилення монопольного домінування. Невирішеність проблем регуляторної політики виступає додатковим чинником, що гальмує розвиток конкурентоздатного бізнес-середовища.

Субіндекс "Ефективність ринку праці", втративши лише 5 пунктів, перетворився для України з конкурентних переваг у ГК 2009/2010 на потенційну загрозу через зниження оцінки респондентами рівня довіри професійному менеджменту, співпраці у відносинах робітник-роботодавець та рівня впливу умів. Такі низькі результати засвідчують нестачу робочих місць на ринку праці, низьку мотивацію легальної зайнятості і, як результат, проблему з адекватністю виконаної роботи. Водночас на досить високому рівні залишається індекс еластичності умов праці (31 бал, тоді як середній бал для Східної Європи та Центральної Азії – 29,2), при оцінці якого досліджується жорсткість регуляторних норм при наймі або звільненні робітників. Утримати свої позиції в сегменті конкурентних переваг вдалося субіндексу "Розмір ринку", незважаючи на досить значне падіння (на 9 пунктів), та субіндексу "Середня, вища та професійна освіта", який залишився без змін. Визначальний вплив на формування рейтингу "Розмір ринку" мало скорочення розміру як внутрішнього ринку, у співвідношенні до ВВП (у паритеті купівельної спроможності), так і зовнішнього ринку на 18,6 % та 15,2 %, відповідно [2].

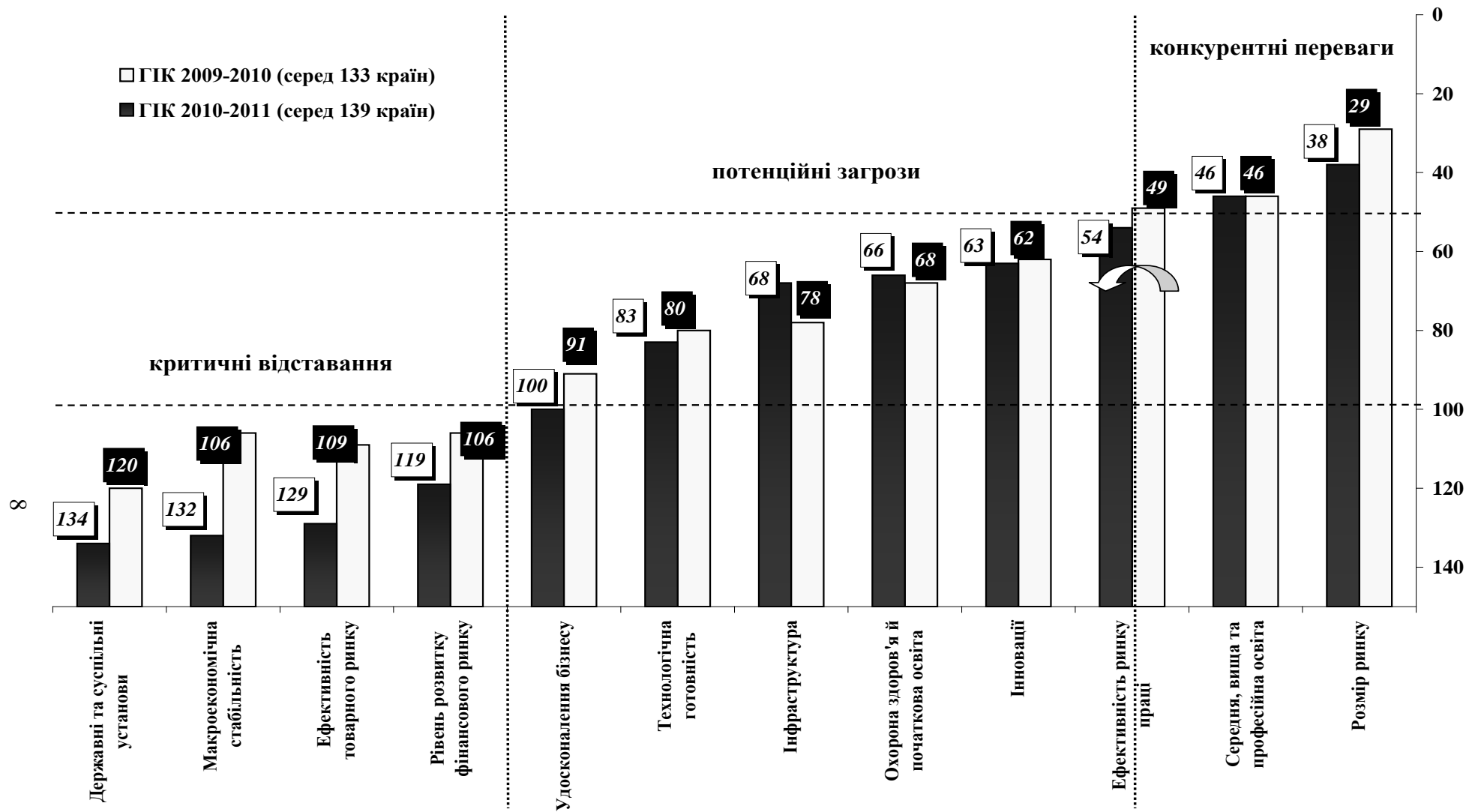

Рис. 2. Структура ГІК України у звітних періодах 2009/2010 – 2010/2011

У сфері освіти конкурентними перевагами залишається охоплення населення середньою та вищою освітою, а також якість викладання математичних та прикладних наук. На загальний рівень освіти негативно вплинула низька якість шкіл професійного менеджменту та обмеженість дослідницьких та тренінгових центрів у регіонах.

Висновок

В цілому протягом 1999-2011 рр. в Україні спостерігались ознаки порушення макроекономічної рівноваги, наявності екстенсивного шляху розвитку та деіндустріалізації економіки України. Оцінка країн у рейтингу конкурентоспроможності протягом 2009-2011 рр. відбувалася на фоні значної невизначеності економік країн світу у їх подальшому розвитку. З подоланням наслідків світової фінансової кризи у більшості країн на високому рівні зберігаються показники безробіття, дефіциту державного бюджету, зовнішня заборгованість тощо. Проведенню більш ефективної державної політики заважають побоювання щодо можливості другої хвилі кризи. З огляду на це більшість розвинених країн демонструє млявий характер виходу з кризи. У той же час у країнах, що розвиваються, зростання йде випереджаючими темпами.

До провідних напрямків економічного та соціального розвитку національної економіки слід віднести наступні:

- реорганізація державних та суспільних установ;
- забезпечення макроекономічної стабільності й ефективність товарного ринку;
- удосконалення бізнесу й процесу виробництва;
- розвитку фінансового ринку.
- проведення інституційних перетворень в промисловості;
- формування нової системи прискореного інноваційного розвитку;
- удосконалення структури промислового виробництва та здійснення його технологічного переоснащення;
- вдосконалення інвестиційної політики;
- розвиток людського потенціалу.

Література

1. Загальнодержавна цільова економічна програма розвитку промисловості на період до 2017 року [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Офіц. сайт. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1174-2003-%EF> (12.07.2012 р.). – Назва з екрану.
2. Конкурентоспроможність України: оцінка Всесвітнього економічного форуму за звітом про глобальну конкурентоспроможність 2010-2011 рр. [аналітична записка] [Електронний ресурс] / Департамент економічного аналізу та прогнозування. – Офіц. сайт. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71439>. (12.07.2012 р.) – Назва з екрану.
3. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки : європейський вибір [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Офіц. сайт. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-02> (12.07.2012 р.). – Назва з екрану.
4. Ревенко А. Забута продуктивність праці [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. — № 10 (689), 15–21 березня 2008.– Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/zabuta_produkktivnist_pratsi-53089.html. (12.07.2012 р.). – Назва з екрану.
5. Регіональні проблеми формування трудового потенціалу і шляхи їх вирішення : Монографія / Н. Д. Лук'яненко, В. П. Антонюк, та ін. / МОН України. Донецький національний ун-т; НАН України. Ін-т економ. пром. – Донецьк, 2004. – 340 с.

Рецензент: д.е.н., проф. І.О. Іртищева